

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله : ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۵/۸

بررسی نحوه طراحی محیط های یادگیری با رویکرد معماری زمینه گرا

شیرزاد ربانی

کارشناس معماری، مسئول نقشه برداری شهرداری شیروان

چکیده

از گذشته تا امروز همواره پیوند میان محیط و فضا به عنوان یکی از پیامدهای مهم و مورد تاکید معماران بوده که معماری زمینه گرا این مهم را به عینیت رسانده و همچنین خصوصیات انسانی را مورد توجه قرار می دهد. نه تأکید بر تقلید دارد و نه مانع نوآوری و خلاقیت است. در این دیدگاه زمینه به چهار نوع تقسیم می شود. یکی از آن ها زمینه ی انسان گرایانه است. با توجه به مبانی نظری مدون در ورای دیدگاه زمینه گرا، تأسی به زمینه ی انسان گرایانه می تواند راهگشای شهرسازان و معماران در طراحی فضاهای شهری و معماری باشد. اهمیت این موضوع در این است که انسان یکی از ارکان اصلی سازنده فضای شهری و معماری است. رویکرد معماری زمینه گرا، در طراحی محیط آموزشی برای کودکان که هدف اصلی این پژوهش است، تأثیر بسزایی خواهد داشت. کودک باید با بستر فرهنگی و زمینه ی خود آشنا شود. این موضوع در دنیای مدرن مورد غفلت واقع شده است. روش پژوهش به صورت کیفی است. داده اندوزی از طریق مطالعات کتابخانه ای انجام گرفته و رویکرد پژوهشی در اکثر موارد توصیفی است. رسیدن به هر ساختار پژوهشی صحیح نیازمند نگرستن به فرهنگ و تاریخ و زمینه است و مطالعه می تواند نقشی راهبردی در این مقوله داشته باشد.

واژگان کلیدی: زمینه گرایی، محیط یادگیری، معماری زمینه گرا

مقدمه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

معماری امروز ما بنا به دلایل متعددی، در بسیاری از زمینه‌ها، دچار نقصان و کمبودهایی است که باعث می‌شود برآیند معماری موجود، در نقش و جایگاه مورد انتظار آن، قرار نگیرد. یکی از مباحث اخیر مطرح در معماری، طراحی مطابق با بستر و زمینه است. حل مسئله طراحی اساساً تفاهمی بین زمینه، نیاز و فرم است. مراد از زمینه همان متن بستر و محیطی است که معماری در آن شکل می‌گیرد که هم شامل محتوا و هم شکل می‌شود (نشانی فام و پاشایی کمالی، ۱۳۹۳: ۱). زمینه‌گرایی در طراحی از جمله در معماری و شهرسازی بر زمین‌مداری و پیوند محیط با فضا تأکید دارد و با درک پیام بستر خود شکل می‌گیرد. در واقع پیامی را که بستر معماری به او انتقال داده به عینیت رسانده و طراحی می‌کند. همچنین بر ضرورت توجه به محیط پیرامون اثر تأکید می‌کند (برولین، ۱۳۸۴: ۳۴). در نتیجه ساختمان جزئی کوچک از طبیعت پیرامونی خواهد بود. صاحب‌نظران متعددی معتقدند با توجه به بحران‌های جدی انرژی، اجتماعی، اقتصادی و... زمینه‌گرایی بیش از آنکه یک انتخاب یا سبکی خاص باشد، یک ضرورت و رویکردی جامع در معماری است که می‌بایست از آغاز تا پایان فرآیند طراحی و ساخت بر آن غالب شود. این معماری بر این باور است که توازن میان معماری و محیط می‌تواند هم برای خود اثر و هم برای زمینه‌عاملی مؤثر و تقویت‌کننده باشد. در این نوع معماری هر بنایی براساس زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، کالبدی، اقلیمی و شرایط خاص آن سایت و ساختمان طراحی و اجرا می‌گردد. زمینه‌گرایی ابتدا به ابعاد صرفاً کالبدی توجه داشت، اما به تدریج به ابعاد انسانی‌گرایی و حوزه مطالعات خود را به وجوه اجتماعی-فرهنگی جامعه گسترش داد (حدیدی، ۱۳۹۱: ۴).

زمینه‌گرایی دیدگاهی است که به ویژگی‌های خاص یک مکان و بکارگیری آن‌ها در طراحی معاصر توجه دارد و به شهر به مثابه یک کل می‌نگرد. از این رو در عین حال که به گونه‌ای ضمنی به تمایز مکانی نظر دارد به صراحت تداوم ارزش‌های کالبدی و غیرکالبدی مکان یا زمینه موجود را خواستار است. با این حال ارزش‌های جدید را نفی نمی‌کند، از سوی دیگر از آنجا که به اصل ارتباط میان شکل زمینه و توده فضا نظر داشته و کل حاصل از این ارتباط را ارزشمند می‌داند، به طور ضمنی به اصل وحدت/کثرت نیز اشاره دارد. رویکرد اصلی زمینه‌گرایی، درک ارزش‌های زمینه و تداوم آن‌ها در آینده است.

یک اثر معماری می‌تواند با زمینه‌ی خود از طریق سازگاری به توازن دست یابد یا از طریق کنتراست، بیان خود را تکمیل کند. در صورت سازگاری معماری با متن، نشانه‌های محیطی برای دستیابی به این منظور وجود دارند. واضح است کنتراست بودن ساختمان با محیط به تلاش بیشتری نیاز دارد. حتی ممکن است موفقیت در این کار مشکل باشد (ویسی، ۱۳۸۵: ۷). به‌طور قطع رویکرد معماری زمینه‌گرا، در طراحی محیط آموزشی برای کودکان که هدف اصلی این پژوهش می‌باشد، می‌تواند تأثیر بسزایی داشته باشد.

روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش به صورت کیفی است. داده‌اندوزی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای انجام گرفته و رویکرد پژوهش، در اکثر موارد توصیفی است. این راهبرد برای کسب آگاهی از چگونگی فهم مردم از خود و محیط، در شرایط واقعی زندگی روزمره مناسب بوده و با بهره‌گرفتن از تدابیر گوناگونی قابل انجام است. گردآوری اطلاعات در بخش مبانی نظری بر اساس اسناد و مدارک کتابخانه‌ای و استفاده از مقالات مرتبط با موضوع انجام شده است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت تطبیقی است.

تعریف زمینه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

«زمینه» در لغت به معنای مجموعه شرایط یا واقعیت‌هایی است که یک موقعیت یا شرایط را در بر می‌گیرد. همچنین به معنای شرایطی است که چیزی در آن اتفاق می‌افتد و به شما کمک می‌کند تا آن را درک کنید. پدیده زمینه‌گرایی به صورت مجرد و مجزا از پیرامون خود قابل تصور نیست. پدیده‌ها تنها در انحصار نیروها، جوهره و ویژگی‌های درونی خود نیستند. بلکه به محیط و مجموعه پیرامون خود وابسته‌اند. هر پدیده در محیط پیرامون خود تأثیر می‌گذارد و از آن نیز تأثیر می‌گیرد و در تعامل با یکدیگر هستند. در واقع کل هستی به هم پیوسته است. هر جزئی موثر در کل است. هر تغییر در جزء در کل هستی تأثیری حتمی از خود به جا خواهد گذاشت (شولتز، ۱۳۸۷: ۳۴-۲۱).

برای بحث در مورد معماری زمینه‌گرا بهتر است که از تعریف زمینه و عناصر شکل‌دهنده آن شروع شود. زمینه را معمولاً در مقیاس‌های متفاوت با توجه به وسعت و حجم و میزان پوشش‌دهی بنای معماری به افراد یک حوزه تعریف می‌نمایند. مثلاً زمینه‌ای که بنایی همچون یک بیمارستان در آن واقع شده است با زمینه‌ای که بنایی همچون کودکستان در آن واقع است با یکدیگر متفاوت می‌نمایند، گرچه شاید هر دو در یک مکان واقع شده باشند.

زمینه‌گرایی در واقع، سازگاری با زمینه‌های کالبدی، تاریخی و اجتماعی- فرهنگی است که برطبق آن طراح زمینه‌گرا باید قادر باشد، ویژگی‌های یک مکان را دریابد و آنرا بخشی از فرآیند طراحی خود قرار دهد (تولایی، ۱۳۸۰: ۱۱).

وضعیت جغرافیایی

زمینه می‌تواند شامل توپوگرافی محل، وضعیت پوشش گیاهی، بافت شهری از جمله میزان تراکم بناها، خیابان‌ها و پیاده‌روها و نسبت آن‌ها با یکدیگر، جنس مصالح، ترکیب‌بندی مصالح، هم‌جواری بناها با یکدیگر، جغرافیای منطقه، میزان ترافیک شهری، حضور حیوانات و موجودات زیستی دیگر، میزان جمعیت انسانی و...؛ دانست. اگر زمینه یک بیمارستان بنا به وسعت خدمات‌دهی آن تعریف شود، بدیهی است که کیفیت و وسعت زمینه آن با یک کودکستان که دارای وسعت خدمات‌دهی کوچک‌تری است متفاوت است. با این توصیف اگر زمینه، context در معماری نامیده شود، با توجه به موقعیت و دید ناظر است که زمینه‌های گوناگون برای وی قابل‌مشاهده است. روشن است که در مناطقی با توپوگرافی دارای پستی‌وبلندی زیاد همچون اغلب شهرهای مناطق کوهستانی، زمینه می‌تواند طیف وسیعی از مناظر بصری از پلان و دید پرنده گرفته تا نما و دید ناظر تغییر نماید. در صورتی که شاید این تغییرات در شهرهایی با توپوگرافی نسبتاً هموار بسیار متفاوت باشد. در این شهرها همچون شهرهای کویری عمدتاً نمای بناها می‌تواند زمینه‌گرا باشد (واترهاوس^۱، ۱۹۷۸: ۷).

وضعیت اقلیمی

زمینه می‌تواند براساس اقلیم منطقه و یا خرد اقلیم‌ها تعریف شود. به عنوان مثال، بنایی که بایستی در اقلیم گرم و خشک واقع شود، باید متفاوت از بنایی باشد که در اقلیم معتدل و مرطوب طراحی می‌شود. رنگ و جنس مصالح نیز می‌تواند تعریف‌کننده زمینه باشد که باز هم در اقلیم‌های مختلف بناهای متفاوت را تعریف خواهد نمود. به عنوان مثال در اقلیم گرم و خشک با مصالح به‌کاررفته در همان اقلیم (مثلاً آجر و خشت و کاه‌گل و...) نمای بنا طراحی می‌شود (معماریان، ۱۳۸۶: ۳۵).

روابط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

روابط فرهنگی و اجتماعی و سیستم اقتصادی یک شهر تا حدود زیادی می‌تواند در تعریف زمینه مؤثر باشد. به‌عنوان مثال در فرهنگ‌هایی که برای ایجاد حس حضور و آرامش ارتفاع سقف را بلند می‌گیرند، تفاوت بسیار زیادی است با فرهنگ‌هایی که برای ایجاد همان حس احترام و آرامش ارتفاع کوتاه فضا را مناسب‌تر و قابل‌قبول‌تر می‌دانند. تفاوت کالبدی این دو گونه بنا خود تعریف‌کننده بخشی از زمینه است (تولایی، ۱۳۸۰: ۳۸).

گذشته از این عناصر، بایستی به زمینه به‌عنوان نوعی از تاریخ نیز نگاه کرد. زمینه را نه به‌عنوان عاملی ایستا و در زمان، بلکه بایستی به‌عنوان عاملی پویا و متغیر و سیال در نظر گرفت. به‌نوعی زمینه معماری زمینه‌گرا، خود متغیر و متحرک است. بدین‌جهت نمی‌توان بنای معماری را که در زمینه‌ای متغیر و سیال و در حال تحرک است، به‌صورت ایستا طراحی نمود. زمینه‌ای که خود گذشته از چهره طبیعی و بکر زمین، در اکثر مناطق انسان‌نشین (مثلاً شهرها) مدام در حال بازسازی و تغییر است. هر بنایی که ساخته می‌شود خود به‌عنوان بخشی از زمینه مطرح می‌شود و به‌عنوان بخشی از زمینه برای بنای بعد از خود زمینه‌سازی می‌کند (راپاپورت، ۱۹۷۷: ۲۴-۲۶).

ریشه‌شناسی زمینه‌گرایی

کانتکتس^۲ از واژه‌ی لاتین contextus ریشه گرفته که اشاره به ارتباط میان کلمات و انسجام میان آن‌ها دارد. فعل آن contexere است که به معنای درهم بافتن و درهم تافتن است؛ بنابراین، context در اصل به هم‌تافتن و مرتبط ساختن کلمات و جملات به‌منظور ساختن یک‌سخن یا گفته است. از این‌رو، context مشابه به ارتباط، اتصال، هم‌نشینی و هم‌بافی میان اجزاست. در بستر شهر، به‌گونه‌ای قیاسی، می‌توان context را اتصال و هم‌نشینی میان بناها خواند. با توجه به این ریشه‌شناسی، شاید برگردان درست‌تر context، بافت یا «هم‌بافت» باشد، اگرچه بافت را اغلب در مقابل fabric قرار می‌دهند. بنابراین، contextual به تعبیر درست‌تر «هم‌بافت» است و نه «زمینه». همچنین بهتر است تا contextualism «هم‌بافت-گرایی» خوانده شود و نه «زمینه‌گرایی». (ماجدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴-۱۵).

نظریات مطرح شده در خصوص زمینه‌گرایی

متأسفانه در شهرسازی معاصر، افراد را بدون حس آگاهی از اهمیت عمیق و نمادین مکان‌ها رها کرده و نقش مکان‌ها را در هویت شهری نادیده گرفته‌اند. از این‌رو بی‌مکانی در شهر رواج پیدا کرده که نتیجه‌ی آن احساس از خودبیگانگی است. در واکنش نسبت به این مسئله، نوربرگ شولتس واژه‌های بازیابی مکان یا روح مکان را به کار می‌برد (واینه^۳، ۱۹۸۱: ۵۵). به طور کلی نظریات زمینه‌گرایی با تأکید بر زمینه‌ی انسانی را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود:

جدول (۱): نظریات مطرح شده در خصوص زمینه‌گرایی (ماجدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶).

نظریه پرداز	شاخص‌های تعیین‌کننده در تعیین ساختار زمینه	روش‌شناسایی ساختار عینی و ذهنی در زمینه	دامنه‌ی کاربرد

^۲ context

^۳ Wayne

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

<p>- طراحی ساختار زمینه براساس تحقق رویکرد شهر منسجم</p> <p>- انسجام کیفیت طراحی با فرایند تصمیم‌گیری‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی</p> <p>- انسجام ویژگی منطقه‌ای با طراحی در فضای شهری</p> <p>- انسجام شبکه پیاده و سواره</p> <p>- اختلاط کاربری‌ها</p> <p>- توجه به رشد بطنی</p>	<p>- به کارگیری روش‌های ترکیبی منبعت از رویکرد منسجم در طراحی ساختار زمینه</p>	<p>- زمینه‌ی انسان‌گرایانه (به علت نادیده گرفتن اهمیت نظم فضایی در عملکرد اجتماعی در شهرسازی معاصر و سلب معانی فرهنگی و اهداف انسانی از فضاهاى عمومی)</p> <p>- عدم کارایی پدیده‌ی گشتالت در شهرسازی معاصر</p>	<p>ترانسیک</p>
<p>- طراحی ساختار شهر مبتنی بر آفرینش محیطی هماهنگ با روح مکان</p> <p>- طراحی ساختار شهر با کاربرد سنت زنده</p> <p>- تأکید بیشتر بر خلق معنی در ساختار تا قواعد شکلی</p>	<p>- روش شناسی در ایجاد ساختار از طریق عینی کردن اهداف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که روح مکان را متبلور سازد.</p>	<p>- تأکید بر زمینه‌ی انسان‌گرایانه</p> <p>- متأثر از افکار هستی‌گرایی و پدیدارشناسی</p> <p>- گسترش روابط محیط- انسان که به هستی انسان معنا می‌بخشد.</p> <p>- تأکید به بازیابی مکان یا روح مکان</p> <p>- اطلاق مکان‌ها به کل‌های انسانی</p> <p>- محیطی ماندگار در زمان</p>	<p>نوربرگ شولتس</p>
<p>- ایجاد زمینه همگن که بتوان تداوم بصری را در آن تجربه نمود.</p> <p>- زمینه منشأ الهام در طراحی است</p> <p>- دستیابی به ساختار از طریق تجرید و تحلیل شکل-زمینه و اخذ الگوها و خصوصیات کالبدی هر حوزه در ساختار</p>	<p>- روش کولاژ، شهر از لحاظ ادراکی به نظریه‌ی گشتالت استوار است و از نظر مفهومی بر کوبیسم که ویژگی‌ها و امکان روابط متقابل میان اشیا را به جای ویژگی‌های خود شیء بررسی می‌کند.</p>	<p>- ایجاد رابطه با زمینه(صرفاً توجه به زمینه‌ی کالبدی)</p> <p>- ارزیابی اجزای ساختار شهر در زمینه‌ای وسیع‌تر(توجه به نظام سلسله‌مراتبی مجموعه‌ها)</p> <p>- ایده کولاژ شهر(اقتباس از نظریه شکل-زمینه)</p> <p>- کولاژ یعنی اتصال و روابط تمامی عناصر در دسترس و امتزاج آن‌ها در یک زمینه به صورت یک کل منسجم است.</p>	<p>کالین رو</p>

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

<p>- حفظ و تداوم شکلی گذشته که مبنای تولید شکل قرار می‌گیرد.</p>	<p>- تداوم روش‌شناسی کالین رو</p>	<p>- تکمیل نظریه کالین رو - ایجاد رابطه با زمینه (توجه به ابعاد تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی) - اقتباس شکل از زمینه در انواع زمینه‌ها اعم از زمینه طبیعی، تاریخی، روانی-فرهنگی و کالبدی</p>	<p>کوهن و شوماخر</p>
<p>- سازماندهی ساختار زمینه همزمان با سازماندهی معنی صورت گیرد - معانی متفاوت عناصر کالبدی شهر به طور نظام یافته‌ای با فرهنگ پیوند خورده است.</p>	<p>- کاربرد همزمان روش‌های زبان-شناسی و معنی‌شناسی(در زبان-شناسی، ساختار شهر زبانی است که شهر متن آن است در معنی‌شناسی، ساختار شهر متنی است که باید تفسیر شود)</p>	<p>- زمینه‌گرایی اجتماعی-فرهنگی - فرهنگ مجموعه قواعدی را می‌آفریند که شهر بازتابی از آن است. - عناصر متشکله ساختار شهر واجد معما هستند و تفسیر آن‌ها به وجود آوردن یک کل معنی‌دار است.</p>	<p>امس راپارپورت</p>

برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی در خصوص زمینه‌گرایی نیز در جدول(۲)، مورد بررسی قرار گرفته است:

جدول(۲): خلاصه پیشینه‌ی تحقیق(نگارنده)

نتایج حاصله	سال	نویسنده	عنوان پژوهش
<p>بهره‌گیری از زمینه‌ی تاریخی شهر پکن برای بازسازی آن و حفظ تصویر ذهنی شهر در میان مردم</p>	۲۰۱۵	جو و جانگ ^۴	رابطه زمینه‌گرایی و پایداری در شهر قدیمی پکن
<p>- بررسی رابطه‌ی معماری سنتی چین و همچنین تأثیر فرآیند فرهنگ منطقه‌ای در ایجاد یک معماری نوین در این منطقه - ارائه‌ی راهکارهای سودمند در خصوص زمینه‌گرایی و توجه به تاریخ و فرهنگ منطقه در طراحی</p>	۲۰۱۲	میائو ^۵	کاوش زمینه‌گرایی در معماری از دیدگاه زیبایی‌شناسی
<p>- بررسی نمونه‌های ساختمان‌های قدیمی در مطابقت با رویکرد زمینه‌گرایی - طراحی زمینه‌گرا هماهنگی و تعادل و یکنواختی بین معماری و بافت شهری را به دنبال خواهد داشت.</p>	۲۰۱۴	هاتفی و فرحی نیا ^۶	میزان تطبیق ساختمان‌ها قدیمی با رویکرد زمینه‌گرایی(مطابقت با زمینه)
<p>- خلق فضاها با شناخت ابعادمختلف شخصیتی کودکان - با توجه به روانشناسی کودک و نوجوان از جمله دیدگاه پیاژه -نظریه نیازهای</p>	۱۳۹۲	اخباری و همکاران	طراحی مجموعه نگهداری کودکان خیابانی با رویکرد

⁴ Zhou & Zhang

⁵ Miao

⁶ Hatefi & FarahiNia

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

<p>زیستی انسان(هرم مازلو) و مدل ارزشیابی توانمندساز فیتزمن در جهت خلق معماری انسان‌مدار</p> <p>- توجه به مفهوم سکونت و خانه ایرانی برای ایجاد حس هویت در کودکان در طراحی و همچنین توجه به نشانه‌شناسی</p> <p>- در نظرگرفتن مفاهیم شکلی و محتوایی معماری ایرانی به علت موقعیت سایت و ایجاد معماری زمینه‌گرا</p>			معماری انسانی و زمینه‌گرا
<p>- در نظرگرفتن زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی به عنوان مبنای طرح</p> <p>- رجوع به زمینه‌گرایی کالبدی و غیرکالبدی و تکیه بر مهارت‌های منظرین</p> <p>- توسعه حس تعلق و هویت مکانی در شکل‌گیری طرح</p>	۱۳۹۳	دهقان و صابونچی	حلول زمینه‌گرایی فرهنگی و اجتماعی پارک فرهنگی کودکان قاهره

ارتباط بنا با زمینه

ارتباط یک بنا به همان شکل که با کف و زمین دارای تعریف و مشخصات تعریف‌کننده خاص خود است، در پیوند ارتباط با آسمان نیز ویژگی‌های خاص خود را دارا است. ترکیب و تلفیق بنا با آسمان یا به عبارتی بهتر عجین شدن بنا با آسمان به همان میزان مهم و جذاب است که ترکیب بنا با زمین. نوع و شکل ارتباط بنا با زمین و آسمان بیانگر میزان توجه و اهمیت بنا به حداقل بخش‌هایی از بوم است؛ اما بایستی خاطر نشان ساخت که خط آسمان هر بنا در موقعیت‌های گوناگون شبانه‌روز و فصول مختلف سال و میزان آلاینده‌های جوی و شرایط جوی به‌طور کل، حال‌وهوای مخصوص به خود را می‌گیرد. پس به‌نوعی زمینه آن بنا در تلفیق با آسمان نیز نهایتاً دگرگون می‌شود و یا به عبارتی متغیر است. مجموعاً تا اینجا می‌توان گفت که زمینه، بستری را جهت طراحی بناهای نوین و نهایتاً رویکرد سنتی به معماری مهیا می‌کند (احمدی، ۱۳۸۸: ۵).

رجوع و بازگشت به معماری گذشته با ویژگی‌هایی چون جنس مصالح، رنگ آن‌ها و فرم بناها می‌تواند به‌طور کامل دربرگیرنده معماری زمینه‌گرا گردد. متن یا بنای معماری زمانی بنای معماری شمرده می‌شود که داستان خود را بازگو کند، سرسپردگی به زمینه نه ناشی از تعامل با آن بلکه ناشی از ضعف در بنا است و البته این‌همه نه به معنای رویارویی متن با زمینه است، بلکه منظور این است که برای متن بودن و متن شدن بایستی متن بود در بستر زمینه. تعامل با زمینه، نه به معنای القا و امحای متن است و نه به معنای ستیز و تضاد با آن. تلقی اینکه بنای معماری بایستی در تضاد و ستیز با زمینه باشد تا آنگاه بتواند خود را و شخصیت خود را معرفی نماید، نیز برداشتی افراطی و یکطرفانه محسوب می‌گردد (ایزدی، ۱۳۹۲: ۲).

شاید عمده‌ترین چالش در مباحث معماری زمینه‌گرا، میزان بوم‌گرایی و محلی بودن معماری در تقابل با جهانی‌گرایی است. عموماً تأکید بر معماری زمینه‌گرا از آنجا ناشی می‌شود که بناها و بافت شهری یا منطقه در کل، پذیرش و یا تطابق و همزیستی با دیگر بناها را ندارند، به عبارتی یکدستی و سیطره مطلق یک شیوه ساخت و یک شیوه بنا و یک فرم، مجال را برای همزیستی با دیگر بناها تنگ و کم‌رنگ می‌نماید.

وابستگی‌های فرهنگی - اجتماعی هر بوم از خصلت‌های اساسی معماری زمینه‌گرا است. شاخص بررسی بناها در این‌گونه از معماری نه شاخص‌هایی جهانی و جهان‌شمول، بلکه شاخص‌هایی بومی و منطقه‌گرا محسوب می‌شود، اما مشکل از آنجا ناشی می‌شود که بخش عمده‌ای از همین معماری زمینه‌گرا دارای ایرادات اساسی است که در طول تاریخ فقط تکرار و بازتولید

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

گردیده‌اند که به تدریج به اعماق نهادهای فرهنگی - زیستی انسان‌ها رسوخ کرده و پایدار گردیده‌اند. اما شاخصه‌ی روابط اجتماعی انسان‌ها با یکدیگر حکایت از آن دارد که با وسعت ارتباطات و بهره‌گیری از فرهنگ‌های گوناگون نه تنها معماری ضعیف نمی‌گردد بلکه تقویت نیز می‌شود. توانایی معماری زمینه‌گرا در برآورده نمودن نیازهای انسانی در ابعاد گوناگون می‌تواند به‌عنوان یکی از شاخصه‌های مهم در بررسی معماری زمینه‌گرا باشد (سوافیلد، ۱۳۹۰: ۲۳).

اما معماری بومی علاوه بر توجه به ویژگی‌های ذکر شده در معماری زمینه‌گرا، به شخصیت بوم نیز نظر دارد. اگر معماری زمینه‌گرا در پی رسیدن به بنایی برخوردار از ویژگی‌های فیزیکی سایت است، معماری بومی علاوه بر احترام به ویژگی‌های فیزیکی، شخصیت‌پردازی بومی بنا را نیز از وظایف خود می‌داند و هدف را خلق ساختمانی از جنس بوم و باشخصیت بومی می‌داند.

ارتباط کودک با زمینه

زمینه‌ی فرهنگی، اجتماعی و تاریخی، توانسته ارتباطاتی مشترک و ناگسستنی بین مردم و خاطرات جمعی آنان فراهم آورد. در طراحی فضای کودک، زمینه‌گرایی ضمن نگه‌داشتن عناصر کالبدی با ارزش سایت و حفظ خاطرات، فرهنگ، جریان زندگی گذشته آن‌ها و تعریف فعالیت‌های جدید در فضا، هویت منطقه را حفظ و تداوم بخشید. همچنین به واسطه‌ی تمامی این عوامل و تلفیق آنان، حس تعلق و رضایت را در شهروندان به وجود آورد. زمینه در طراحی فضاهای آموزشی برای کودکان به عنوان مخاطبان اصلی طرح، در عین خدمت و بالابردن سطح فرهنگ و آگاهی آنان توانسته محیطی شاد و پویا را برای آنان ایجاد نماید؛ محیطی که سهم بسزایی را در حس خودباوری کودکان دارد (گودرزبان، ۱۳۹۱).

در تطابق طرح با زمینه، حفظ عناصر کالبدی - تاریخی سایت و توجه به بستر آن، محدوده‌های اطراف سایت و همچنین استفاده از عناصر معماری بومی و سنتی (با بهره‌گیری از فرم‌ها و مصالح بومی) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از طرف دیگر طرح باید در قالب روحیات کودک ارائه گردد تا باعث انس بیشتر کودکان با محیط شده و روحیه‌ی خودباوری را به واسطه‌ی احساس توجه به آنان، تقویت کند.

توجه به زمینه در قالب توجه به کودکان را می‌توان از طریق تجربه در میان فرم‌های معماری و استفاده از معماری سنتی منطقه و اصول زیبایی‌شناسی مانند ریتم، پیوند میان ساختمان‌ها با یکدیگر و با محوطه و بستر طرح ایجاد نمود. به طور کلی، در نظر گرفتن خاطرات جمعی، ایجاد عوامل سازنده‌ی حس تعلق مکان، توسعه فرهنگی - اجتماعی، گسترش روابط و تعامل با جامعه‌ی محلی و همگون بودن عملکردها با زمینه‌ی خود، از مواردی است که باید به آن‌ها توجه گردد. طراحی بومی و تطبیق فرم‌های سنتی با نیازهای روز، در نظر گرفتن جنبه‌ی اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و همچنین توسعه‌ی شهری و اقتصادی بستر طرح، بهبود شرایط عملکردهای آموزشی را برای کودکان در پی خواهد داشت (فراهانی، ۱۳۸۹).

سیاست‌های اتخاذ شده در طرح باید همگی در راستای اهداف و توجه به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی سایت شکل گرفته باشد که نتیجه آن جلب رضایت کودکان و خانواده‌های آنان از فضای آموزشی خواهد بود.

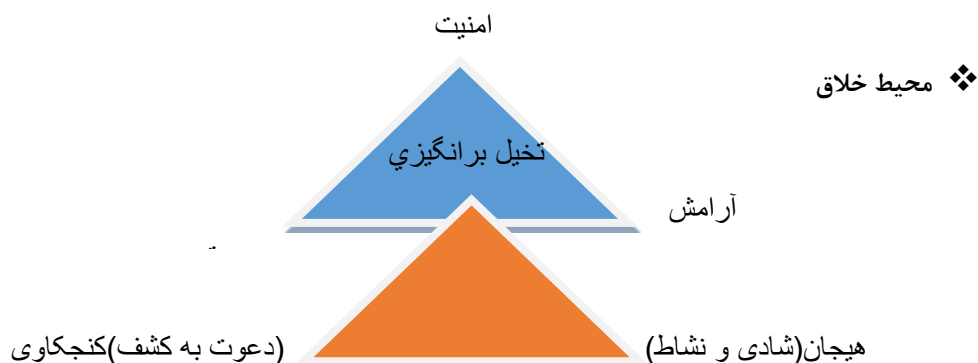

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

محیط‌های اطراف انسان شامل محتوای زمینی، جاندار، اجتماعی و فرهنگی است. هرکدام از این‌ها زندگی مردم و ماهیت نگرش‌های آن‌ها را نسبت به محیط ساخته‌شده و انتظارات آن‌ها را از کار طراحان تحت تأثیر قرار می‌دهد. آنچه معماران خلق می‌کنند محیط بالقوه‌ای است برای رفتار انسان، و آنچه شخص استفاده و تحسین می‌کند، محیط مؤثر بر او است (لنگ، ۱۳۸۳). در این میان طراحی برای کودکان به‌گونه‌ای دشوارتر و پیچیده‌تر است. کودکان دارای خصوصیتی متفاوت از بزرگسالان هستند و نگاه به نیازها و انتظارات آن‌ها می‌تواند سبب ایجاد فضایی دلپذیرتر و قابل‌استفاده‌تر برای آنان باشد. همچنین محیط طراحی‌شده می‌تواند عوامل محرک رفتاری برای کودکان ایجاد کند. ترکیب محیط، انگیزش بصری و لامسه و همچنین انگیزش صوتی و بویایی را فراهم می‌آورد. علاوه بر این انگیزش‌ها، قابلیت‌های محیط ساخته‌شده از بعضی رفتارها حمایت می‌کند و رفتارهای دیگری را محدود می‌سازد (لنگ، ۱۳۸۳). در این راستا باید تطبیق‌پذیری خصوصیات رفتاری و شناختی کودکان با محیط موردبررسی قرار گیرد و همچنین نظرات کودکان درباره‌ی ادراک فضایی آن‌ها سنجیده شود.

- ✓ ویژگی‌های کودکان شامل؛ کنجکاوی، تخیل، تقلیدپذیری، همانندسازی، تلقین‌پذیری، بازی و ...
- ✓ نیازهای کودکان شامل؛ محبت، امنیت، احساس ارزش(عزت‌نفس)، پذیرفتگی، تعلق به گروه، بیان و ابراز خود، موفقیت(پیشرفت) و ...
- ✓ برداشت کودکان از فضا
- کودکان محل دنج، مانند فضای زیر پلکان را دوست دارند.
- کودکان دوست دارند از روی نرده‌ی پلکان سر بخورند.
- کودکان دوست دارند فضا را طبق سلیقه و نیازهای خود تغییر دهند.
- عناصر معماری می‌تواند سبب وابسته سازی کودک به فضا شود.
- کودکان از اتاق‌های زیرشیروانی، اتاق‌های بالای برج، یا فضاهایی که برای آن‌ها ایجاد هیجان می‌کند، خوششان می‌آید.
- کودکان عناصر معماری را شبیه‌سازی می‌کنند و این شبیه‌سازی، نشانه‌ها و نمادهایی جهت شناسایی فضا برای آن‌ها ایجاد می‌کند. (کرونر، ۱۳۸۵)

- ✓ اهمیت نشانه‌گذاری: به‌کارگیری اشکال نشانه‌ای در فرم بنا سبب می‌شود کودک تخیل خود را در همسان‌پنداری آن به کار گیرد.
- ✓ مسیریابی: فضاهای طراحی‌شده برای کودکان باید به شکلی باشد که کودک به‌راحتی مسیر خود را پیدا کند و برای رسیدن به مکان موردنظر احساس گم‌شدگی به او دست ندهد. اشکال نشانه‌ای به مسیریابی کودک کمک می‌کند.
- ✓ خصوصیات مدرسه
- ❖ خانه پنداری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

❖ کشف جهان

نتیجه‌گیری

برای کودکان، امروزه اصلی‌ترین نیاز ارتباط با طبیعت و پس از آن شناخت خود از طریق مکاشفه طبیعی و مطالعات اجتماعی، فرهنگی و تاریخی است. کودکان باید گذشته خود را بشناسند. باید بستر و زمینه‌های فرهنگ خود را درک کنند و نگرش صحیحی به زمینه‌های اجتماعی خود داشته باشند. در دنیای امروز برای کودکان مطالعه تقریباً امری فراموش شده است. امروزه کودکان نیز مانند والدینشان به دنبال تکنولوژی و ارضای نیازهای روحی از طریق ابزارهای جدید هستند. تکنولوژی نه در حوزه‌ی اکتشاف، اختراع و ساخت، بلکه صرفاً در حوزه‌ی مصرف. این مقوله در کشورهای جهان سوم به وضوح قابل مشاهده است و شاید بی‌هویتی بزرگ‌ترین آسیب این جوامع باشد. کودکانی بی‌هیچ نگرشی از گذشته و فرهنگ خود که روی به آینده دارند.

سازگاری با زمینه کالبدی، تاریخی و اجتماعی - فرهنگی، چارچوب کلی مفهوم زمینه‌گرایی را شکل می‌دهد که بر اساس آن معمار زمینه‌گرا باید قادر باشد، ویژگی‌های یک مکان را دریابد و آن را بخشی از فرآیند طراحی خود قرار دهد. در زمینه‌گرایی کالبدی، برای طراحی مدرسه، طراح باید علاوه بر خود شیء رابطه متقابل آن با سایر اشیای موجود در زمینه را در نظر داشته و بر این اعتقاد باشد که شکل بناها بر اشکال مجاور و نزدیک آن تأثیر می‌گذارد. به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که زمینه‌گرایی کالبدی، در نظر داشتن مجموعه‌ای از اصول برای ایجاد رابطه متقابل یا پیوند میان ساختارهای چندگانه شهرهای معاصر از طریق طراحی تک‌به‌تک و در مقیاس خرد در طراحی مدارس است.

از طرف دیگر زمینه‌گرایی با تاریخ و فرهنگ و اجتماع پیوند دارد، از این رو، زمینه‌گرایی مفهوم مکان را جایگزین واژه فضا می‌کند. مکان‌ها کل‌های انسان - محیطی هستند که از نظر زمانی ماندگارند و روح جامعه را در ویژگی تاریخی - جغرافیایی سیمای شهر عینیت می‌بخشند. در واقع در زمینه‌گرایی تاریخی، به سنت زنده رجوع می‌کند. زمینه تاریخی به خاطر دنیای از قبل موجود ارزش‌ها و خاطره‌ها اهمیت دارد. خاطره بصری قادر است در طول فضا و زمان پیوندهایی ایجاد کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمینه‌گرایان اجتماعی - فرهنگی، نیز برای ارتباط با زمینه به زبان‌شناسی و معنی‌شناسی روی آوردند. به این ترتیب که اجزای شکل شهر را به واژه‌ها تشبیه کردند. گرچه هر یک از واژه‌ها به تنهایی واجد معنی است اما زمینه یعنی کلمات قبل و بعد از آن نقش مهمی در درک معنی آن دارد. بنابراین، هنگامی که عناصر از هم متمایز به هم بپیوندند تا یک هدف، غایت یا معنی را برسانند، انسجام حاصل می‌شود.

به طور کلی در هنگام طراحی مدارس در ارتباط با زمینه‌گرایی باید موارد زیر رعایت گردد:

- ۱- زمینه‌گرایی کالبدی: به این معنی که به کل زمینه‌ای که از قبل وجود داشته است، توجه کنند.
 - ۲- زمینه‌گرایی تاریخی: به این معنی که به میزان و نظم رابطه‌ی اجزای شهر در طول زمان توجه نمایند.
 - ۳- زمینه‌گرایی اجتماعی - فرهنگی: به این صورت که به معانی ارزش‌ها و اهداف مشترک در آن زمینه توجه نمایند.
 - ۴- زمینه‌گرایی اقلیمی: به این معنی که ساختار جغرافیایی و ویژگی‌های طبیعی و اقلیمی زمینه را در نظر داشته باشند.
- بدین ترتیب محیط مدرسه باید به شکلی طراحی شود که امکان ارتقاء هویت اجتماعی به منظور شکل‌گیری حس تعلق کودک به آن زمینه وجود داشته باشد. همچنین به شکل ناخودآگاه زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی را به کودک القا کند تا زمینه‌ساز شکل‌گیری هویت او باشد.

مراجع

- ۱- احمدی، زهرا. ۱۳۸۸، زمینه‌گرایی و معماری پایدار، مجموعه مقالات اولین همایش ملی معماری پایدار .
- ۲- اخباری، سایه؛ علی اکبر صارمی و بهروز منصوری، ۱۳۹۲، طراحی مجموعه نگهداری کودکان خیابانی با رویکرد معماری انسانی و زمینه‌گرا، همایش ملی معماری و شهرسازی انسان‌گرا، قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین
- ۳- ایزدی، علیرضا، ۱۳۹۲، پاسخ به نیازهای انسان و طراحی محیط، کنفرانس بین‌المللی مهندسی عمران و معماری و توسعه پایدار شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
- ۴- برولین، برنت. ۱۳۸۴، معماری زمینه‌گرا: سازگاری ساختمان‌های جدید با قدیم، مترجم: مرضیه رضازاده، نشر: خاک.
- تولایی، نوین، ۱۳۸۰، زمینه‌گرایی در شهرسازی مجله هنرهای زیبا، شماره ۱۰ .
- ۵- حدیدی، حامد. ۱۳۹۱، طراحی مرکز همایش‌های ادبی ایران با رویکرد معماری زمینه‌گرا، پایان‌نامه، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه گیلان - دانشکده معماری و هنر، کارشناسی ارشد.
- ۶- دهقان، فرزانه السادات و پریچهر صابونچی، ۱۳۹۳، حلول زمینه‌گرایی فرهنگی و اجتماعی پارک فرهنگی کودکان قاهره، دومین کنگره بین‌المللی سازه، معماری و توسعه شهری، تبریز، دبیرخانه دائمی کنگره بین‌المللی سازه، معماری و توسعه شهری.
- ۷- سوافیلد، سایمون. ۱۳۹۰، نظریه در معماری منظر، ترجمه: محسن فیضی، مهدی خاک زند و سینا رزاقی اصل، تهران، انتشارات فرهنگ متین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- ۸- شولتز، نوربرگ. ۱۳۸۸، روح مکان به سوی پدیدار شناسی معماری، ترجمه: محمد رضا شیرازی، رخداد نو، تهران .
- ۹- فراهانی، ز. ۱۳۸۹، پارک فرهنگی کودکان، فصلنامه جستارهای شهرسازی، شماره ۳۴.
- ۱۰- قبادیان، وحید. ۱۳۸۵، مبانی و مفاهیم در معماری غرب، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
- ۱۱- گودرزبان، ش. ۱۳۹۱، رویکردهای منظرین در احیای باغ تاریخی بابر، مجله منظر، شماره ۱۹.
- ۱۲- ماجدی، حمید؛ سعیده زرآبادی، زهرالسادات. ۱۳۸۹، شهر نشان دار به مثابه شهر زمینه گرا، تحقیقات فرهنگی ایران، دوره ۳، شماره ۳ (پیاپی ۱۱)، صفحه ۱ - ۲۱.
- ۱۳- معماریان، غلامحسین. ۱۳۸۴، سیری در مبانی نظری معماری، تهران: انتشارات سروش دانش .
- ۱۴- نشانی فام، شکوه؛ پاشایی کمالی، فرشته. ۱۳۹۳، طراحی در بافت‌های تاریخی، رویکرد زمینه گرایی، کنفرانس بین‌المللی روش‌های نوین طراحی و ساخت در معماری زمینه گرا.
- ۱۵- ویسی، صلاح‌الدین. ۱۳۸۵، معماری، هویت انسانی و محلی، فصلنامه زیربار، سال دهم، شماره شصتم.

1- Hatefi, B., & FarahiNia, A. (2014). Investigation Of New Additions To Older Buildings From Viewpoint Of Contextualism (Matching With Context) I. *Science International*, 26(5).

2- Miao, L. I. (۲۰۱۲). Exploration of Architectural Context from Aesthetics View. *Studies in Sociology of Science*, ۳(۴), ۷۹-۷۵.

3- Waterhouse, A. (1978) *Boundarise of the City: The Architecture of Western Urbanism*, Toronto: Toronto University Press.

4- Waterhouse, A. (1978) *Boundarise of the City: The Architecture of Western Urbanism*, Toronto: Toronto University Press.

5- Wayne,A. (1981). *Skylines Understanding & Molding Urban Silhouettes*, Chichester: John Wiley& Sons.

6- Zhou, S., & Zhang, S. (2015). Contextualism and Sustainability: A Community Renewal in Old City of Beijing. *Sustainability*, 7(1), 747-766.